

Έλληνες της Ουκρανίας: επιτομή της ιστορικής ανάπτυξης και σύγχρονες προοπτικές

του Κωνσταντίνου Β. Μπαλαμπάνωφ, καθηγητή, διδάκτορα πολιτικών επιστημών
του Σέργιου Π. Παχόμενκο, υφηγητή ιστορικών επιστημών

Από τα αρχαία χρόνια τα εδάφη της σημερινής Ουκρανίας αποτελούσαν στίβο αλληλεπίδρασης διαφόρων πολιτιστικών στοιχείων. Κατά την περίοδο του μεγάλου Β' Ελληνικού αποικισμού στα βόρεια παράλια της Μαύρης θάλασσας (Βόρειος Πόντος) ιδρύθηκαν από Έλληνες αποίκους πόλεις-κράτη, οι πρώτες αρχαίες ελληνικές αποικίες.

Η πλούσια ιστορία της Ελληνικής Διασποράς στην Ουκρανία μόνο πρόσφατα μπόρεσε να καταστεί αντικείμενο λεπτομερούς και συστηματικής μελέτης. Στα μάτια των μελετητών προβάλλει τώρα ένα ευρύ πανόραμα δραστηριοτήτων των Ελλήνων που έλαβαν κατά καιρούς ενεργό μέρος στον κοινωνικό, οικονομικό

και πολιτιστικό βίο της ουκρανικής γής. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι Έλληνες αφενός έχουν παίξει ουσιαστικό ρόλο στην αξιοποίηση ακαλιέργητων εκτάσεων και αφετέρου συνέβαλαν ενεργά στην ανάπτυξη της τέχνης, της εκπαίδευσης και των επιστημών στην Ουκρανία. Συνεργαζόμενοι με τους εκπροσώπους του τοπικού εθνικού περιγύρου οι Έλληνες διεφύλαξαν με ζήλο τον αυθεντικό πολιτισμό τους και τον διέσωσαν μέσα στους αιώνες με όλα τα χαρακτηριστικά του - τη γλώσσα, την πνευματική δημιουργία, την εθνική συνείδηση, τη λαογραφική κληρονομιά τους. Το γεγονός αυτό εξηγεί γιατί οι Έλληνες της Ουκρανίας, η ιστορία τους αλλά και το παρόν τους προκαλούσαν και εξακολουθούν να προκαλούν πραγματικό και διαρκές ενδιαφέρον όχι μόνο στον επιστημονικό κόσμο της Ουκρανίας, της Ελλάδας και της Κύπρου, αλλά και στην ευρύτερη κοινωνία των χωρών μας. Στο άρθρο αυτό θα προσπαθήσουμε να απεικονίσουμε τις βασικές φάσεις ιστορίας της Ελληνικής Διασποράς στην Ουκρανία και παράλληλα να δώσουμε μια σύντομη περιγραφή των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες της χώρας μας σήμερα.

Από τα αρχαία χρόνια τα εδάφη της σημερινής Ουκρανίας αποτελούσαν στίβο αλληλεπίδρασης διαφόρων πολιτιστικών στοιχείων. Κατά την περίοδο του μεγάλου Β' Ελληνικού αποικισμού στα βόρεια παράλια της Μαύρης θάλασσας (Βόρειος Πόντος) ιδρύθηκαν από Έλληνες αποίκους πόλεις-κράτη, οι πρώτες αρχαίες ελληνικές αποικίες. Δεν χρειάζεται να υπογραμμίσουμε την σημασία και την ακτινοβολία

Υπάρχει η άποψη ότι οι αρχαίες εμπορικές και πολιτιστικές σχέσεις και παραδόσεις αποτέλεσαν ακριβώς τη βάση για την οικονομική εξέλιξη της περιοχής σε μεταγενέστερες εποχές.

πόλεων όπως η Όλβια, ο Τήρας, το Παντικάπαιο, η Χερσόνησος, η Φαναγορία. Ανάμεσα στους λόγους μετοίκησης των Ελλήνων στα παράλια της Μαύρης θάλασσας ήταν το εμπορικό και αγροτικό ενδιαφέρον που παρουσίαζε η περιοχή για τους Έλληνες (λόγω και της ανεπάρκειας καλλιεργήσιμης γής και της αύξησης του πληθυσμού στην Ελλάδα). Οφείλουμε να τονίσουμε ότι χάρη στους Έλληνες οι ντόπιες φυλές -Σκύθες και Ταύροι- είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν τον προηγμένο πολιτισμό, την εξελιγμένη τεχνολογία, καθώς και τις αρχές του κοινωνικού και πολιτικού συστήματος της Αρχαίας Ελλάδας. Παράλληλα αποκαταστάθηκαν οι εμπορικές σχέσεις των ποικίλων φυλών της περιοχής της Μαύρης θάλασσας με την Ελλάδα. Υπάρχει η άποψη ότι οι αρχαίες εμπορικές και πολιτιστικές σχέσεις και παραδόσεις αποτέλεσαν ακριβώς τη βάση για την οικονομική εξέλιξη της περιοχής σε μεταγενέστερες εποχές. Εδώ θα

αναφέρουμε την αξιοποίηση εκτάσεων, την αγροτική παραγωγή, την εξαγωγή σιταριού, την οινοπαραγωγή, καθώς και την οικονομική συνεργασία διαφόρων εθνικών στοιχείων. Η επίδραση των Ελλήνων επιτάχυνε τη διάλυση του ντόπιου φυλετικού οργανωτικού συστήματος και είχε ως συνέπεια τον σχηματισμό μιας πιο σύνθετης κοινωνικής και πολιτιστικής δομής (ιδιαίτερα στους Σκύθες), γεγονός που αποτέλεσε βάση για την ανάπτυξη της κρατικής οργάνωσης εφεξής [8, 29].

Η επόμενη φάση της εισχώρησης των Ελλήνων στα ουκρανικά εδάφη παρατηρείται κατά την περίοδο του μεγάλου και ισχυρού κράτους των Βόρειων Σλάβων (9ος-11ος αι. μ.Χ.) - της Κιεβινής Ρωσίας (ρωσ. Κίεβοκαγια Ρους). Μετά τον εκχριστιανισμό της Ρωσίας το 988 και τη διάδοση της ανατολικής παραλλαγής του Χριστιανισμού στη Ρωσία ενδυναμώνονται οι σχέσεις μεταξύ των Σλάβων και των Βυζαντινών. Η πρώτη επίσημη μνημία της δράσης ενός Έλληνα ορθόδοξου ιερέα στο Κίεβο χρονολογείται το 988, όταν ο πρίγκιπας Βλαντίμιρ έχτισε το Ναό της Παναγίας, ηγούμενος του οποίου έγινε Έλληνας ιερέας από το Κόρσουν (παλιά Χερσόνησος), ο Αναστάς (ελλ. Αναστάσιος) [4,49-50].

Το στέριωμα και η αναγνώριση της χριστιανικής (ελληνικής) πίστης ως επίσημης θρησκείας συνοδεύταν από τον σχηματισμό της αντίστοιχης εκκλησιαστικής οργάνωσης -της Μητρόπολης- στην οποία κεντρική θέση κατείχαν οι Έλληνες. Ο επικεφαλής της αρχαίας ρωσικής εκκλησίας -ο μητροπολίτης του Κιέβου- ευλογήθηκε από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Τον 11ο έως και το πρώτο μισό του 13ου αιώνα η Μητρόπολη του Κιέβου ήταν η πιο πολυάριθμη και μεγάλη του Πατριαρχείου και αποτελούνταν από 21 επισκοπές. Από τους 23 μητροπολίτες που βρέθηκαν επικεφαλής της εκείνη την περίοδο, οι 19 ήταν Έλληνες [10, 497]. Ήταν φορείς της εκκλησιαστικής και κρατικής πολιτικής του

Βυζαντίου στα εδάφη της αρχαίας Ρωσίας, αλλά η δραστηριότητά τους είχε αρκετά εποικοδομητικό χαρακτήρα. Οι Έλληνες ιερείς πολλές φορές έπαιζαν το ρόλο μεσολαβητή ή και ειρηνοποιού στους διαρκείς ανταγωνισμούς μεταξύ των τοπικών πριγκίπων, ενώ υπήρξαν ταυτόχρονα πρεσβευτές του υψηλού Βυζαντινού πολιτισμού. Έτσι, οι Μητροπολίτες Ιωάννης Αε, Γεώργιος, Ιωάννης Βε, Νικηφόρος Αε ήταν γνωστοί ως πολύ μορφωμένοι άνθρωποι, αποκαλούμενοι «άνθρωποι των γραμμάτων», και συνέγραψαν πολυάριθμα έργα. Με αποφάσεις των Πατριάρχων της Κωνσταντινουπόλεως, Έλληνες μοναχοί ιδρύουν μοναστήρια στη Ρωσία. Το 1050 άρχισε να λειτουργεί η πλέον σεβαστή μονή, το Κιέβο-Πετσέρσκι. Ιδρυτής του είναι Έλληνας καλόγερος από το Άγιο Όρος, ο Αντώνιος [4,50]. Τους μοναχούς και ιερείς ακολούθησαν στη Ρωσία Έλληνες τεχνίτες, χτίστες και αρχιτέκτονες, οι οποίοι συνέβαλαν στην οικοδόμηση Ιερών Ναών και μετέδωσαν επίσης την τέχνη τους στους ντόπιους αρχιτέκτονες.

Οι συνεχείς επαφές της Ρωσίας με το Βυζάντιο συνέβαλαν στη μετάδοση αυτούσιων στοιχείων και επιτευγμάτων του υλικού και πνευματικού πολιτισμού του Βυζαντίου, αλλά και στην προσαρμογή άλλων κατακτήσεων στις νέες τοπικές ανάγκες. Η ελληνική γραφή έγινε η βάση για τη δημιουργία του πρώτου Ρωσικού αλφαβήτου, της κυριλλικής γραφής, η οποία επί καιρούς υπήρξε επίσημη γραφή στο ρωσικό κράτος του Κιέβου. Έτσι, η ελληνική επίδραση στάθηκε καθοριστική στο έργο της εξάπλωσης και ενδυνάμωσης της ορθόδοξης θρησκείας στο κράτος του Κιέβου, και επιπλέον η ελληνική χριστιανική πίστη λειτούργησε ως συνεκτικό στοιχείο στο πλαίσιο ενός διαπολιτισμικού διαλόγου. Η κοινή θρησκεία καθόρισε σε σημαντικό βαθμό το πλαίσιο της αλληλεπίδρασης του ουκρανικού και ελληνικού λαού και δημιούργησε ευνοϊκές πνευματικές και ψυχολογικές προϋποθέσεις για την εγκατάσταση των

Οι Έλληνες ιερείς πολλές φορές έπαιζαν το ρόλο μεσολαβητή ή και ειρηνοποιού στους διαρκείς ανταγωνισμούς μεταξύ των τοπικών πριγκίπων, ενώ υπήρξαν ταυτόχρονα πρεσβευτές του υψηλού Βυζαντινού πολιτισμού.

Ελλήνων μεταναστών στα ουκρανικά εδάφη.

Ο 15ο-16ο αιώνας επιφυλάσσει παρόμοια ιστορική μοίρα στους λαούς μας: και οι δύο χάνουν την εθνική τους ανεξαρτησία και συνεχίζουν την ανάπτυξή τους ως υποτελή εθνη άλλων κρατών - οι Ουκρανοί κατακτημένοι από την καθολική Πολωνία, οι Έλληνες από την Οθωμανική αυτοκρατορία. Εκείνη την εποχή σε πολλές πόλεις της Ουκρανίας εμφανίζονται σύλλογοι και οργανώσεις Ελλήνων εμπόρων, αλλά σε μερικά μέρη όπως π.χ. στην πόλη Λβόφ, ιδρύονται ιδιόμορφες εμπορικές ομοσπονδίες. Οι Έλληνες έμποροι κατέχουν σημαντικές θέσεις με κύρος στο εμπορικό σύστημα που αναπτύσσει η Ουκρανία με τις περιοχές της Ανατολής. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι αρκετοί Έλληνες έμποροι έκαναν λαμπρή σταδιοδρομία επί πολωνικής κυριαρχίας. Π.χ. ο έμπορος Κωνσταντίνος Κορνιάκι υπήρξε σύμβουλος του βασιλιά της Πολωνίας [14, 58].

Κατά τη δύσκολη εποχή της κατάκτησης οι Έλληνες υπερασπίστηκαν τα δικαιώματα του ορθόδοξου πληθυσμού της Ουκρανίας. Οι

περισσότεροι από αυτούς ήταν μέλη των ορθόδοξων οργανώσεων των Ουκρανών -των αποκαλούμενων «αδελφοτήτων»- οι οποίες ως βασικό σκοπό τους είχαν την επιμορφωτική δράση. Ως παράδειγμα θα αναφέρουμε την ιδρυμένη το 1596 αδελφότητα του Λβόφ, στις δραστηριότητες της οποίας πρωτοστάτησαν μέλη ελληνικής καταγωγής. Γενικά ο ρόλος των Ελλήνων στην λειτουργία των αδελφοτήτων θεωρείται ανεκτίμητος. Για τις ανάγκες των οργανώσεων οι Έλληνες προσέφεραν σημαντικά ποσά, ενώ διακεκριμένοι Έλληνες ορθόδοξοι θεολόγοι δίδασκαν στα σχολεία των αδελφοτήτων. Με χρήματα του Κωνσταντίνου Κορνιάκ χτίστηκε το καμπαναριό της εκκλησίας του Λβόφ, το οποίο η ευγνώμων γερουσία της πόλης ονόμασε «Πύργος του Κορνιάκ». Ένας άλλος Έλληνας έμπορος από το Λβόφ, ο Αλέξιος Μπαλαμπάν, επιδιόρθωσε με δικά του έξοδα το παρεκκλήσι των Τριών Ιεραρχών.

Το ίδιο σημαντική ήταν η επίδραση των Ελλήνων και στον μορφωτικό τομέα στα δυτικά ουκρανικά εδάφη. Ο γνωστός Έλληνας ιερέας Αρσένιος Γιελασσόνσκι ήταν ο πρώτος Διευθυντής του σχολείου της αδελφότητας του Λβόφ. Το 1591 συντάχθηκε και εκδόθηκε υπό την καθοδήγησή του η πρώτη στην Ουκρανία Έλληνο-αλαβική γραμματική «Αδελφότης», η οποία έγινε σχολικό εγχειρίδιο γραμματικής για όλα τα σχολεία των ουκρανικών αδελφοτήτων [14, 59]. Η δραστηριότητα των ορθόδοξων Ελλήνων διανοούμενων στις δυτικές ουκρανικές περιοχές συνέβαλε στην υποστήριξη του ορθόδοξου πνεύματος ως αντίβαρο στη διείσδυση του καθολικισμού.

Οι πιο γνωστές ελληνικές κοινότητες στις περιοχές της σύγχρονης Ουκρανίας διαμορφώθηκαν κατά τον 17ο-18ο αι. Μετά από τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του ουκρανικού λαού εναντίον των Πολωνών κατακτητών (1648-1657) προέκυψε η ανάγκη ανόρθωσης του οικονομικού και εμπορικού συστήματος του νέου ουκρανικού κράτους των κοζάκων. Το

1657 ο γκέτμαν (επικεφαλής των κοζάκων) Μπογοντάν Χμελνίτσκι με διάταγμά του προσκάλεσε τους μετοίκους από την Ελλάδα να εγκατασταθούν στην πόλη Νέζιν. Στους Έλληνες είχαν δοθεί πολλά προνόμια και το γεγονός αυτό συνέβαλε στη γοργή ανάπτυξη και την συνακόλουθη ακμή της πόλης, η οποία εκείνη την εποχή έγινε μια από τις πιο εύπορες πόλεις της Ουκρανίας. Στο Νέζιν οι Έλληνες ίδρυσαν δικό τους εμπορικό σύλλογο, διαμόρφωσαν το όργανο της τοπικής αυτοδιοίκησης - το Δημοτικό Συμβούλιο-, ενώ είχαν και δικό τους Δικαστήριο, δύο εκκλησίες και μια βιβλιοθήκη [15, 23]. Πρέπει να υπογραμμίσουμε τον ξεχωριστό ρόλο που έπαιξαν οι μεγάλοι Έλληνες έμποροι, οι αδερφοί Ζωσιμάδες - Αναστάσιος, Νικόλαος και Ζώης- στη δραστηριότητα της ελληνικής κοινότητας του Νέζιν. Δεν μπορεί να μην μας εντυπωσιάσουν τα χορηγικά τους έργα, ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζει η οικοδόμηση εκκλησιών, η βοήθεια προς τους πιστούς, η ίδρυση και υποστήριξη επιμορφωτικών ιδρυμάτων, οι υποτροφίες για μαθητές, η οικονομική υποστήριξη των νοσοκομείων και ορφανοτροφείων, η εξαγορά των οπιτιών φτωχών οικογενειών που αναγκάστηκαν να δώσουν ως ενέχυρο τα σπίτια τους λόγω χρεών. Το ευεργετικό έργο των Ζωσιμάδων εκδηλώνεται εκείνη την εποχή όχι μόνο στο Νέζιν αλλά και στην ιστορική πατρίδα των αδελφών, την Ήπειρο.

Μπορούμε να πούμε ότι ο αδελφοί Ζωσιμάδες και πολλοί άλλοι Έλληνες μακίηνες υπηρέτησαν σε όλη τους τη ζωή την ιδέα της εθνικής αλληλεγγύης και της αλληλοβοήθειας με ποικιλόμορφες δραστηριότητες, όπως η αλληλεγγύη της Διασποράς με την ιστορική Πατρίδα, η αλληλεγγύη μέσα στην κοινότητα, μεταξύ των εύπορων και φτωχών συμπατριωτών, τέλος η αλληλεγγύη με τον ουκρανικό λαό. Ακριβώς χάρη στην ουσιαστική και έμπρακτη εφαρμογή ενός τέτοιου ιδανικού η αντιμετώπιση ποικίλων προβλημάτων

της ελληνικής κοινότητας στάθηκε επιτυχής. Κατά την άποψή μας η εμπειρία αυτή είναι και σήμερα εξαιρετικά επίκαιρη. Μια πολυάριθμη ελληνική κοινότητα υπήρξε στο Κίεβο. Το 1739-1741 με έξοδα της ελληνικής κοινότητας χτίστηκε στην περιοχή Ποντόλ μια εκκλησία σε ρυθμό μπαρόκ, η οποία αργότερα ονομάστηκε Εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης (ρωσ. Κατερίνινσκαγια). Στο Κίεβο έζησε τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο τέως ηγεμόνας της Μολδοβλαχίας Κωνσταντίνος Υψηλάντης. Το 1807 αγόρασε το αγρόκτημα κοντά στην Αγία Λάβρα του Κιέβου [3, 28]. Εδώ πέρασαν τα παιδικά τους χρόνια οι γιοί του Αλέξανδρος και Δημήτριος, μελλοντικοί αρχηγοί του εθνικού απελευθερωτικού αγώνα του ελληνικού λαού.

Αναφορικά με τον παροικιακό ελληνισμό, οι δύο ρωσοτουρκικοί πόλεμοι (1768-1774, 1787-1792) συνέβαλαν στην αθρόα μετακίνηση ελληνικών πληθυσμών από την Πελοπόννησο και τα νησιά του Αιγαίου προς τα εδάφη της νότιας Ρωσίας. Το τέλος των συγκρούσεων με τους Τούρκους προκάλεσε μαζικές μεταναστεύσεις Ελλήνων στη νότια Ρωσία. Ο τόπος που περισσότερο προσέλκυσε τους νέους πρόσφυγες ήταν μια καινούργια πόλη, η Οδησσός. Ουσιαστικά οι πρόσφυγες από τον ελλαδικό χώρο και τις άλλες περιοχές της Βαλκανικής υπήρξαν οι πρώτοι οικιστές της Οδησσού, που έμελλε να εξελιχθεί σε σπουδαίο εμπορικό κέντρο της Μαύρης Θάλασσας αλλά και να σηματοδοτήσει με την ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας την έναρξη της οργάνωσης του επαναστατικού αγώνα του '21.

Οι πολεμικές επιτυχίες και η προσάρτηση νέων εδαφών της Ουκρανίας στην Ρωσική αυτοκρατορία στο δεύτερο μισό του 18ου αι., συνέβαλαν στην αναζωπύρωση της πολιτικής επικοινωνίας των προσαρτημένων εδαφών. Με σκοπό να αξιοποιηθούν οι ακαλλέργητες εκτάσεις του Νότου της Ουκρανίας, η Ρωσική κυβέρνηση ενθάρρυνε την μετοίκηση των Ελλήνων, προ-

σφέροντάς τους διάφορα προνόμια. Έτσι, οι Έλληνες αποτέλεσαν ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού της Οδησσού (10 - 15%) από την χρονολογία ίδρυσης της πόλης το 1794. Ήταν κυρίως μεγάλοι έμποροι, επιχειρηματίες, εκπρόσωποι ευκατάστατων εμπορικών συλλόγων - Ραλλή, Μαρασλή, Ροντοκανάκη, Σεβαστόπουλου. Οι εμπορικές εταιρίες αυτών των συλλόγων κατείχαν την κεντρική θέση στην παραδοσιακή για τον Βόρειο Πόντο εξαγωγή σιταριού.

Στο πλαίσιο της κοινότητάς τους οι Έλληνες της Οδησσού έπαιρναν ενεργό μέρος στη θρησκευτική και πολιτιστική ζωή της τοπικής κοινωνίας, καθώς επίσης πολύ σημαντικό ήταν το ευεργετικό τους έργο. Το 1808 στην πόλη άρχισε να λειτουργεί η ελληνική εκκλησία της Αγίας Τριάδας. Το 1816 με την υποστήριξη μερικών ελληνικών εταιριών ιδρύθηκε η Ελληνική Εμπορική Σχολή. Αυτό το εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο οποίο μπορούσαν να σπουδάσουν χωρίς να πληρώσουν δίδακτρα όχι μόνο Έλληνες, αλλά και εκπρόσωποι άλλων εθνοτήτων, απέκτησε μεγάλο κύρος σ'όλο τον ελληνικό κόσμο. Εδώ διδάσκονταν όχι μόνο ειδικές οικονομικές και νομικές επιστήμες αλλά και ανθρω-

Ουσιαστικά οι πρόσφυγες από τον ελλαδικό χώρο και τις άλλες περιοχές της Βαλκανικής υπήρξαν οι πρώτοι οικιστές της Οδησσού, που έμελλε να εξελιχθεί σε σπουδαίο εμπορικό κέντρο της Μαύρης Θάλασσας αλλά και να σηματοδοτήσει με την ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας την έναρξη της οργάνωσης του επαναστατικού αγώνα του '21.

πιστικές - ιστορικο-φιλολογικές. Σύμφωνα με διάταγμα του τσάρου το 1894 η Σχολή αυτή απέκτησε το καθεστώς νομικού προσώπου και με αυτό τον τρόπο έγινε ένα από τα πιο σπουδαία και γνωστά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της Ρωσικής αυτοκρατορίας.

Η ισχυρή οικονομική κατάσταση καθιέρωσε τη διαμόρφωση της ελληνικής αστικής τάξης, η οποία απέκτησε σημαντικές θέσεις στο Δημοτικό Συμβούλιο. Στην ιστορία της Οδησού ως λαμπερή προσωπικότητα διακρίνεται ο Γρηγόρης Μαρασλής, ο οποίος από το 1878 έως το 1895 διετέλεσε δήμαρχος της πόλης. Το διάστημα της Δημαρχείας του με την πρωτοβουλία του κ. Μαρασλή ιδρύθηκαν περίπου 40 δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα, εταιρείες, καθώς και πολιτιστικά ιδρύματα. Με το όνομα του κ. Μαρασλή είναι δεμένα πολλά σημαντικά έργα στην Οδησό: εμφάνιση του τραμ, αεροφωτισμός, οικοδόμηση του κεντρικού ταχυδρομείου. Εκείνη την εποχή στην Οδησό χτίστηκαν ορφανοτροφεία, νυχτερινά καταφύγια, φτηνές καντίνες και νοσοκομεία για τους φτωχούς κατοίκους της πόλης. Για τις εξαιρετικές υπηρεσίες του, στο Γρήγορη Μαρασλή απονεμήθηκαν παράσημα της κυβέρνησης της Ρωσικής αυτοκρατορίας [14, 211].

Η συγκέντρωση της εμπορικής και πολιτικής αριστοκρατίας καθώς και των εκπροσώπων άλλων αστικών τάξεων στην Οδησό αποτέλεσε προϋπόθεση για την ίδρυση της ελληνικής πολιτικής οργάνωσης με σκοπό τον εθνικό απελευθερωτικό αγώνα. Στο γεγονός αυτό συνέβαλε και η συνοριακή θέση της πόλης καθώς και η πολιτική υπεράσπιση της Ρωσίας. Το 1814 τρεις Έλληνες έμποροι - ο Νικόλαος Σκουφάς, ο Αθανάσιος Τσακάλωφ και ο Εμμανουήλ Ξάνθος ίδρυσαν την κρυφή οργάνωση, την Φιλική Εταιρεία, η οποία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον ξεσηκωμό του ελληνικού λαού για τον απελευθερωτικό αγώνα. Το 1820 αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας έγινε ο

Αλέξανδρος Υψηλάντης, ο οποίος το 1821 θα κηρύξει την έναρξη της Επανάστασης στη Μολδοβλαχία [14, 234].

Η εμφάνιση στην Οδησό των οργανωτικών μορφών του απελευθερωτικού αγώνα για άλλη μια φορά υποδειγματικά υπογραμμίζει το ρόλο και τη σημασία που είχε η Διαπορά στο έργο αναγέννησης της εθνικής συνείδησης και της διαμόρφωσης του πολιτικού και πολιτιστικού προσώπου της νέας ανεξάρτητης Ελλάδας.

Ανάμεσα στους Έλληνες της Ουκρανίας ιδιαίτερη θέση κατείχαν οι Έλληνες της Αζοφικής, οι οποίοι ξεχώριζαν από τις άλλες ελληνικές κοινότητες της Ουκρανίας τόσο στον πολιτιστικό όσο και στον κοινωνικό τομέα. Η ελληνική κοινότητα της Αζοφικής συμπεριελάμβανε κυρίως τον πληθυσμό των χωριών και διαμορφώθηκε με τη μετοίκηση των Ελλήνων από την Κριμαία στα παράλια της Αζοφικής θάλασσας. Η μετοίκηση αυτή έλαβε χώρα το 1778 υπό την καθοδήγηση της Ρωσικής κυβέρνησης. Αντίθετα στην Κριμαία εντάθηκε επί τουρκοταταρικής κυριαρχίας το φαινόμενο του γλωσσικού εκταταρισμού και εκτουρκισμού του ελληνικού έθνους. Τα ταταρικά και τα τούρκικα είχαν γίνει στην Κριμαία επίσημες γλώσσες περιορίζοντας τη χρήση της ελληνικής. Αυτό προκάλεσε και την εμφάνιση δυο νέων εθνικών ομάδων: των Ουρούμων ή Ελληνο-Τατάρων, που μιλούν τουρανικές διαλέκτους, και των Ρουμαίοων, που μιλούν ελληνικές διαλέκτους. Οι μελετητές των διαλέκτων των Ελλήνων της Αζοφικής ακόμη μέχρι σήμερα δεν έχουν καθορίσει ακριβώς το ζήτημα της προέλευσης κάθε μίας από αυτές της ομάδες διαλέκτων [5, 234]. Όμως, παρά τις γλωσσικές διαφορές που διατηρούνται ως σήμερα, και οι δυο αυτές ομάδες -οι Ελληνο-Τάταροι και οι Ρουμαίοι- έχουν πολλά κοινά στοιχεία πνευματικού πολιτισμού και τρόπου ζωής, κοινή ελληνική αυτοσυνείδηση και την ορθόδοξη χριστιανική θρησκεία, γεγονός που επιτρέπει αυτές οι δυο ομάδες να θεωρούνται ένα ενιαίο έθνος.

Μετά από σειρές επί-
μονων παρακλήσεων
του Μητροπολίτη
Ιγνατίου χορηγήθη-
καν το 1779 στους
Έλληνες εκτάσεις στα
παράλια της
Αζοφικής, όπου οι
μέτοικοι ίδρυσαν την
πόλη Μαριούπολη
και 21 χωριά.

Θέμα ανοιχτό για συζήτηση παραμένουν οι λόγοι και ο χαρακτήρας της μετοίκησης των Ελλήνων. Πολύ καιρό στον σοβιετικό επιστημονικό κόσμο κυριαρχούσε η θεωρία μιας εντελώς εθελοντικής μετοίκησης λόγω της εθνικής, πνευματικής και θρησκευτικής καταπίεσης από το μωαμεθανικό Χανάτο της Κριμαίας [5, 14]. Τελευταία αυτή η άποψη αμφισβητείται όλο και περισσότερο. Βέβαια, οι σκληρές καταπίεσεις εκ μέρους των Τατάρων σίγουρα οδήγησαν τους χριστιανούς Έλληνες στην ιδέα μιας μετοίκησης σε άλλα εδάφη. Όμως αυτός ο λόγος δεν ήταν ο μοναδικός και, όπως υποστηρίζεται σήμερα, όχι ο βασικός. Η Ρωσική κυβέρνηση εξυπηρέτούσε δικά της ενδιαφέροντα με τη μετοίκηση των Ελλήνων. Η προσάρτηση νέων εδαφών στη Ρωσική αυτοκρατορία συνέβαλε στην αναζωπύρωση της πολιτικής εποικισμού των προσαρτημένων περιοχών. Ακριβώς τότε εμφανίζεται η ιδέα της μετοίκησης των χριστιανών της Κριμαίας στη Ρωσία, η πραγματοποίηση της οποίας ονομάστηκε στη ρωσική ιστοριογραφία «σωτηρία των ορθόδοξων ομοθρήσκων από τον μουσουλμανικό ζυγό». Εκτός από την αξιοποίηση νέων εδαφών, η Ρωσική αυτοκρατορία επιθυμούσε να υπονομεύσει την οικονομική βάση του Χανάτου της

Κριμαίας. Το θέμα είναι ότι οι Έλληνες ήταν καλοί έμποροι και το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου όλης της ταταροκρατούμενης Κριμαίας βρισκόταν υπό τον έλεγχο των Ελλήνων. Οπότε, κατά την άποψη της Ρωσίας, η μετοίκηση του ενεργού και εργατικού τμήματος του πληθυσμού του Χανάτου σίγουρα θα υποβάθμιζε τον κοινωνικό και οικονομικό βίο του [7, 32].

Είναι φυσικό και μάλιστα πολύ κατανοητό ότι δεν ήταν πολλοί οι Έλληνες που ήθελαν να αφήσουν τα μέρη τους και την αγροτική τους ιδιοκτησία. Η Ρωσική κυβέρνηση χρησιμοποίησε την πειθώ προκειμένου να συμφωνήσουν οι Έλληνες για τη μετοίκηση - τους δόθηκαν πολλά προνόμια στα καινούργια εδάφη. Οι Έλληνες συμφώνησαν να μετοικήσουν στη Ρωσία μόνο με συγκεκριμένους όρους, όπως η παραχώρηση γης, η άρση της υποχρέωσης στρατιωτικής θητείας, η απαλλαγή από την μη πληρωμή φόρων για δέκα χρόνια κ.ά.

Μεταξύ των Ελλήνων πρωτεργάτης της μετοίκησης υπήρξε ο Μητροπολίτης Ιγνατίος, πατριώτης που πίστευε ειλικρινά στην ωφελιμότητα της μετοίκησης των Ελλήνων στη Ρωσία. Το φθινόπωρο του 1778, υπό την καθοδήγηση του διοικητή του κριμαϊκού σώματος

του ρωσικού στρατού Αλέξανδρου Σουβόροφ, η πρώτη ομάδα μετοίκων εγκατέλειψε την Κριμαία. Λίγο αργότερα, ο αριθμός των μετοίκων έφτασε τους 31 χιλιάδες χριστιανούς, από τους οποίους 18395 ήταν Έλληνες και οι υπόλοιποι Γεωργιανοί, Αρμένιοι, Βλάχοι. Παρά την κρατική οικονομική βοήθεια που χορηγήθηκε για την οργάνωση της μετοίκησης, υπήρχαν πολλά σοβαρά προβλήματα όπως ελλείψεις μέσω μεταφοράς, τροφίμων κτλ., λόγω των οποίων πολλοί μέτοικοι αρρώστησαν και πέθαναν στο δρόμο. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των ιστορικών, στη διάρκεια της μετοίκησης οι Έλληνες είχαν περίπου 4 χιλιάδες ανθρώπινες απώλειες [6, 83]. Επιπλέον, όταν οι Έλληνες είχαν φτάσει στον προορισμό τους, η Ρωσική κυβέρνηση δεν τους προσέφερε καμία βοήθεια στην προετοιμασία τους για να ξεχειμωνιάσουν. Οι συνθήκες ζωής σε πολλά μέρη ήταν εντελώς ακατάλληλες. Μόνο μετά από σειρές επίμονων παρακλήσεων του Μητροπολίτη Ιγνατίου χορηγήθηκαν το 1779 στους Έλληνες εκτάσεις στα παράλια της Αζοφικής όπου οι μέτοικοι ίδρυσαν την πόλη Μαριούπολη και 21 χωριά. Εκείνο το χρόνο η αυτοκράτειρα της Ρωσίας Αικατερίνη Β' με Διάταγμά της επικύ-

ρωσε τους όρους και τα σημαντικά προνόμια προς τους Έλληνες, όπως την παραχώρηση γης -30 εκτάρια καταέατομο-, τη βοήθεια της κυβέρνησης για την εγκατάσταση, την απαλλαγή από την καταβολή φόρων, την άρση της στρατιωτικής θητείας και της δουλοπαροικίας, την τοπική εθνική αυτοδιοίκηση και άλλα.

Το 1807 η Μαριούπολη και 21 ελληνικά χωριά συγκρότησαν την περιφέρεια της Μαριούπολης, η οποία στην ουσία ήταν ανεξάρτητη διοικητική μονάδα με αποκλειστικά ελληνικό πληθυσμό. Και αυτό μάλιστα σε εποχή που η μητέρα - Ελλάδα ήταν τουρκοκρατούμενη.

Στην καινούργια τους πατρίδα οι Έλληνες μέτοικοι ασχολήθηκαν με την κτηνοτροφία και τη γεωργία. Το 1859 με διάταγμα της Ρωσικής κυβέρνησης καταργήθηκε η αυτονομία της ελληνικής περιφέρειας και από τότε στις περιοχές εκείνες μπορούσε να εγκαθίσταται ο ουκρανικός ή ρωσικός πληθυσμός. Αυτή η απόφαση της κυβέρνησης ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τα σχέδια εκβιομηχάνισης της περιοχής. Η εξέλιξη αυτή οδηγεί στην υπονόμευση της κυρίαρχης θέσης των Ελλήνων, λόγω κυρίως της εξαπλώσης και ενίσχυσης της ρωσικής γλώσσας, η οποία ήταν επίσημη σε όλους τους τομείς του κοινωνικού βίου. Εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι οι Έλληνες από την Κριμαία ακόμα πριν την μετοίκηση είχαν χάσει τη γραφή τους και οι διάλεκτοί τους είχαν προφορικό χαρακτήρα. Παρ'όλα αυτά πολλοί εκπρόσωποι της ελληνικής κοινότητας της Αζοφικής και άλλων περιοχών της Ουκρανίας δεν έχασαν την εθνική συνείδησή τους και διακρίθηκαν στα πλαίσια του ρωσικού και ουκρανικού πολιτιστικού χώρου. Θα αναφέρουμε μόνο μερικά ονόματα: ο διακεκριμένος Έλληνας ζωγράφος Αρχίπος Κούνιτς, ο επιστήμονας και Νομάρχης του Κιέβου (1839-1852) Ιβάν Φουνδουκλέι, ο πρώτος Πρύτανης του Πανεπιστημίου του Χαρκόβου Ιβάν Καράζιν, ο παιδαγωγός, επιστήμονας και

σημαντικός κοινωνικός παράγων, ιδρυτής του πρώτου γυμνασίου στη Μαριούπολη Θεόκλιτος Χαρταχάι, ο διακεκριμένος ιστορικός και μέλος της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών Δημήτριος Αϊνάλωφ, ο διακεκριμένος επιστήμονας Κωνσταντίνος Τσελπάν, ο αεροπόρος ήρωας της ΕΣΣΔ Γρηγόρης Μπαχτσιβαντζής κ.ά.

Το γεγονός ότι οι Έλληνες της Αζοφικής αποτελούσαν την πιο πολυάριθμη ελληνική κοινότητα της Ρωσικής αυτοκρατορίας και ήταν κυρίως κάτοικοι χωριών είχε μεγάλη σημασία για την επακόλουθη διατήρηση της εθνικής τους ιδιαιτερότητας. Αρκεί να φέρουμε ένα παράδειγμα: στα τέλη του 19ου αιώνα το μεγαλύτερο μέρος του αστικού πληθυσμού των πόλεων Νέζιν και Οδησσού σκορπίστηκε μετά τη διάλυση των εθνικών τοπικών αυτοδιοικήσεων, κάποιοι γύρισαν στην ιστορική τους πατρίδα, την Ελλάδα. Οι Έλληνες της Αζοφικής όμως δεν ακολούθησαν την ίδια πορεία. Επομένως ήταν μοιραίο ότι τον 20ο αιώνα οι Έλληνες της Αζοφικής θα έπαιζαν ρόλο καθοδηγητικό στην ιστορική εξέλιξη της ελληνικής Διασποράς στην Ουκρανία.

Ιδιαίτερα δύσκολη, ευμετάβλητη και σε γενικές γραμμές δραματική ήταν η μοίρα των Ελλήνων της Ουκρανίας επί του κομμουνιστικού καθεστώτος, κατά την περίοδο της Σοβιετικής Ένωσης. Η πολιτική της ρωσικής κυβέρνησης των δεκαετιών 20-30 του 20ου αιώνα είχε καθαρά δημοκρατικά χαρακτηριστικά, με στόχο να προσελκύσει όλο και περισσότερους οπαδούς - εκπροσώπους των εθνικών μειονοτήτων. Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής δημιουργούνταν χάρη στην κατάλληλη νομοθεσία ευνοϊκές συνθήκες για την ενίσχυση της εθνικής και πολιτιστικής πρωτοτυπίας των εθνικών μειονοτήτων, συμπεριλαμβανομένων και των Ελλήνων. Από τη στιγμή εκείνη ξεκίνησαν αλλαγές στον εθνικό και πολιτιστικό βίο των λαών που κατοικούσαν στην Ουκρανική ΣΣΔ, που άρχισαν με τις μεταρρυθμίσεις και την τροποποίηση της εθνι-

κής τους παιδείας. Έτσι, στην περιοχή της Αζοφικής στο πλαίσιο της νομοθεσίας της Ουκρανικής ΣΣΔ διαμορφώθηκαν 3 εθνικές ελληνικές περιφέρειες: του Σαρτανά, του Μάγκους και του Βελίκο- Γιανισόλ, οι οποίες αποτέλεσαν τοπικές διοικητικά αυτόνομες περιφέρειες [17, 145]. Στα σχολεία των περιφερειών αυτών ξεκινά η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, στη Μαριούπολη εγκαινιάσε τη λειτουργία της η ελληνική Παιδαγωγική Σχολή και το ελληνικό θέατρο. Από το 1930 στην ελληνική γλώσσα βγαίνει η εφημερίδα "Κολλητιβιστής", στην οποία δημοσιεύονταν λογοτεχνικά ποιητικά έργα στη ρουμαϊκή ελληνική διάλεκτο. Λογοτεχνικός συντάκτης του "Κολλητιβιστή" ήταν ο ιδρυτής της ρουμαϊκής ποίησης, ποιητής Γεώργιος Κοστοπράβ.

Όλες οι εκφάνσεις του εθνικού και πολιτιστικού βίου αποτελούσαν έναν πολύ σημαντικό παράγοντα για τη διαμόρφωση μιας κοινωνικής τάξης μορφωμένων και διανοουμένων, καθώς επίσης για την χρησιμοποίηση του δημιουργικού δυναμικού του ελληνικού πληθυσμού. Όμως παράλληλα με το επιτυχημένο έργο της εθνικής αναγέννησης δεν μπορούμε να μην αναφέρουμε τα ουσιαστικά μειονεκτήματα της πολιτικής του εξελληνισμού. Όλες οι αλλαγές, μεταρρυθμίσεις και δημιουργικές πρωτοβουλίες μπορούσαν να υλοποιηθούν μόνο εφόσον ήταν ευθυγραμμισμένες με τα δόγματα του Κομμουνιστικού συστήματος στο πλαίσιο του οποίου εκμηδενίστηκε π.χ. ο ανεξάρτητος ρόλος των εθνικών τοπικών αυτοδιοικήσεων. Ιδιαίτερα ανεδαφική ήταν η πολιτική της εξουσίας όσον αφορά το γλωσσικό ζήτημα, όπου παρουσιάζονταν ιδιαίτερες δυσκολίες λόγω της ανυπαρξίας ελληνικής γραφής στην Αζοφική. Ως «ενιαία επίσημη, λογοτεχνική και καθομιλουμένη γλώσσα των Ελλήνων της πρώην Σοβιετικής Ένωσης συμπεριλαμβανομένων και των Ελλήνων της Αζοφικής» καθιερώθηκε η Δημοτική. Οι Ουρούμοι ή Ελληνο-Τάταροι θεωρούσαν ως επίσημη γλώσσα την δική τους

Κριμαιο-τατάρικη. Η διδασκαλία στα ελληνικά σχολεία γινόταν παράλληλα στις δυο αυτές «επίσημες» γλώσσες. Όμως για τους Ρουμαίους η Δημοτική ήταν σχεδόν ακατανόητη, και η δική τους διάλεκτος, Ελληνο-ρουμαϊκή, δεν ήταν καθόλου όμοια με την Κριμαιο-τατάρικη. Έτσι, η προσπάθεια να αναγνωριστούν αυτές οι γλωσσικές μορφές ως μητρικές από τους Έλληνες της Αζοφικής υπήρξε μάταια και εντελώς αποτυχημένη. Αυτό το γεγονός εξηγεί όλες τις δυσκολίες στο εκπαιδευτικό σύστημα των Ελλήνων της Αζοφικής και γενικά όλης της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Οι γονείς προτιμούσαν τα παιδιά τους να φοιτούν στα ρωσικά σχολεία. Το 1929 στα ελληνικά σχολεία όπου η διδασκαλία όλων των μαθημάτων γινόταν μόνο στις ελληνικές διαλέκτους φοιτούσαν μόνο 26,5% των παιδιών των ομογενών [17, 174]. Οι Έλληνες ποιητές πάντως έγραφαν κυρίως στις μητρικές τους διαλέκτους υιοθετώντας το ρωσικό αλφάβητο -την κυριλλική γραφή- ή ακόμη προσπαθώντας να αποδώσουν τους ήχους των διαλέκτων με το κλασικό ελληνικό αλφάβητο. Όμως όσες δυσκολίες και αν παρουσίαζε ο ίδιος ο εξελληνισμός, αυτές δεν αποτέλεσαν τους λόγους για το τραγικό του τέλος. Στα τέλη της δεκαετίας του '30 επέρχονται ραγδαίες αλλαγές στην κρατική πολιτική στον τομέα των εθνικών σχέσεων. Πρόκειται για τον εντοπισμό και την εκκαθάριση ενός ευρέως δικτύου εθνικών οργανώσεων, που θεωρήθηκε πως επεδίωκαν δήθεν την κατάργηση της σοβιετικής εξουσίας στους τόπους συμπαγούς διαμονής των Ελλήνων της Σοβιετικής Ένωσης. Τα ελληνικά σχολεία, η εφημερίδα και το θέατρο έκλεισαν, το λαογραφικό συγκρότημα καταργήθηκε. Καταστράφηκαν ακόμα και όλα τα έγγραφα που θύμιζαν την ύπαρξή τους. Με ψευδείς κατηγορίες για κατασκοπεία εκτελέστηκαν όλοι οι Έλληνες διανοούμενοι, χιλιάδες εργάτες και αγρότες ελληνικής καταγωγής, οι οποίοι χωρίς κανένα λόγο θεωρήθηκαν πιθανοί εχθροί της σοβιετικής εξουσίας. Μόνο στα χρόνια 1937-

1938 στην περιφέρεια του Ντονιέτοκ καταπέστηκαν περίπου 6 χιλιάδες Έλληνες [8, 95]. Πρόκειται για έναν από τους υψηλότερους δείκτες σε απόλυτους αριθμούς και σε ποσοστό ανάμεσα σ'όλες τις εθνικές μειονότητες της Ουκρανίας που υπέστησαν τις επόδους και τραγικές δοκιμασίες της καταπίεσης από το καθεστώς του Στάλιν.

Η πολιτική του φιλελευθερισμού στις δεκαετίες του '50 και τις αρχές του '60 τερμάτισε τις σκληρές καταπίεσεις των εθνικών μειονοτήτων, όμως δεν έφερε ουσιαστικές αλλαγές της σοβιετικής κρατικής πολιτικής. Τα χρόνια της Σοβιετικής εξουσίας με τις καταπίεσεις του Στάλιν και τις προσπάθειες δημιουργίας μόνο μιας εθνότητας, του "σοβιετικού ανθρώπου", συρρίκνωσαν τον πολιτιστικό και πνευματικό βίο των εθνικών μειονοτήτων. Κυρίαρχη ήταν η άποψη ότι οι εθνικές διαφορές εντός του σοβιετικού πληθυσμού είναι ασήμαντες και παροδικές και επρόκειτο σύντομα να εξαλειφθούν εντελώς προς όφελος του «σοσιαλιστικού πολιτισμού». Τη βάση του «σοσιαλιστικού πολιτισμού» αποτελούσε η ρωσική γλώσσα και ο ρωσικός πολιτισμός με την κομμουνιστική ιδεολογία. Επομένως δεν είναι δύσκολο να καταλάβουμε γιατί δεν αναγεννήθηκαν τα ελληνικά σχολεία και άλλα ελληνικά δημόσια και πολιτιστικά ιδρύματα. Ένα παράδειγμα: το 1926 η Ουκρανία απαριθμούσε γύρω στις 104.500 Έλληνες, από τους οποίους 83% θεωρούσαν την ελληνική γλώσσα ως μητρική τους. Το 1989 από τις 98.500 χιλιάδες Έλληνες της Ουκρανίας μόνο 18,5% δήλωσαν την ελληνική γλώσσα ως μητρική τους [14, 286].

Μερικοί εκπρόσωποι της ελληνικής διάνοησης είχαν καταβάλει πλήθος προσπάθειες για τη διατήρηση και ανάπτυξη της πνευματικής κληρονομιάς του λαού τους - αυτοί πρωτοστάτησαν στην αναγέννηση της ελληνικής λογοτεχνίας και της λαογραφίας δημοσιεύοντας χειρόγραφες συλλογές των ποιημάτων τους και

χρησιμοποιώντας εθνικά θέματα και σύμβολα στα έργα τους. Είναι οι ποιητές Αντώνιος Σαπουρμάς, Λεώντιος Κυριάκωφ, Γρηγόριος Ντάντσενκο, οι ζωγράφοι Λέλ Κουζμινκώφ και Βαλεντίν Κωνσταντίνωφ, ο λαογράφος Εντουάρτ Χατζίνωφ, η επικεφαλής του συγκροτήματος παραδοσιακού τραγουδιού και χορού «Σαρτανιότικα μαργαριτάρια» Μαρία Γαϊτάν, ο εθνογράφος Στεπάν Τεμάρ κ.ά. Όμως πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι οι δραστηριότητες τέτοιου είδους δεν διαδόθηκαν πολύ λόγω των απαγορεύσεων που εκδίδονταν από το κόμμα.

Μόνο με την απόκτηση της ανεξαρτησίας και μετά από σειρά δημοκρατικών αλλαγών στην Ουκρανία παρουσιάστηκαν πραγματικές προϋποθέσεις για ελεύθερη και άμεση ανάπτυξη του κοινωνικού και πνευματικού βίου των Ελλήνων. Σύμφωνα με την απογραφή του 2001 στην Ουκρανία διαμένουν περίπου 92.000 άνθρωποι ελληνικής καταγωγής, από τους οποίους 78.000, δηλ. 85% - είναι Έλληνες της Αζοφικής. Όμως πολλοί μελετητές του ελληνοσμού της Ουκρανίας τονίζουν ότι τα δεδομένα της απογραφής απέχουν, και μάλιστα αρκετά, από την πραγματικότητα. Σύμφωνα με τον υπολογισμό τους η Ουκρανία απαριθμεί περί τις 150-200.000 κατοίκους ελληνικής καταγωγής. Αυτός ο αριθμός θεωρείται επίσημος αριθμός πληθυσμού ελληνικής καταγωγής στην Ουκρανία από την Ομοσπονδία Ελληνικών Συλλόγων Ουκρανίας. Το θέμα είναι ότι ένα μέρος των Ελλήνων της Ουκρανίας εργάζεται προσωρινά στο εξωτερικό και γι' αυτό δεν υπολογίστηκαν κατά την απογραφή πληθυσμού, η οποία διεξήχθη βιαστικά και ανοργάνωτα.

Παρά τις δυσκολίες και το μικρό μέγεθος της εστίας του ελληνικού πολιτισμού που είχε απομείνει, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 αναζωογονήθηκε το ελληνικό κίνημα στην Αζοφική με στόχο την αναγέννηση της γλώσσας, του πολιτισμού και της ιστορίας των Ελλήνων. Βάση αυτού του κινήματος αποτε-

Οι μικροί καλλιπείς του συγκροτήματος «Τα μαργαριτάρια από το Σαρτανά»

λούν τρεις βασικοί παράγοντες. Ο πρώτος είναι η δημοκρατική πολιτική και η αντίστοιχη νομοθεσία του Ουκρανικού κράτους για τις εθνικές μειονότητες. Παρά ταύτα χρειάζεται να επισημάνουμε ότι υπάρχουν πιυχές του κοινωνικού και πολιτιστικού βίου των Ελλήνων της Ουκρανίας, που μέχρι σήμερα δεν έχουν αποκτήσει ακόμη νομοθετική προστασία και κρατική υποστήριξη, π.χ. σε θέματα εθνικής αυτονομίας. Ο δεύτερος είναι η δραστηριοποίηση των ίδιων των Ελλήνων στο έργο της διάσωσης της πολιτιστικής πρωτοτυπίας τους. Και, τρίτος, η οικονομική και πνευματική υποστήριξη της ιστορικής πατρίδας, της Ελλάδας, καθώς και της Κύπρου.

Η αλληλεπίδραση αυτών των παραγόντων οδήγησε σε πολύ ουσιαστικά αποτελέσματα. Σήμερα στις 18 τις νομαρχίες της Ουκρανίας λειτουργούν 94 ελληνικοί εθνικο-πολιτιστικοί σύλλογοι. Με έδρα τη Μαριούπολη λειτουργεί η Ομοσπονδία Ελληνικών Συλλόγων Ουκρανίας, η οποία αποτελεί τον βασικό πυρήνα του κοινωνικού κινήματος των Ελλήνων της Ουκρανίας. Η Ομοσπονδία δεν είναι μόνο φορέας των συμφερόντων των ομογενών της Ουκρανίας, αλλά καταβάλλει και προσπάθειες

Η τελετή έναρξης της
8ης Ολυμπιάδας της
Ελληνικής γλώσσας,
του πολιτισμού, της
ιστορίας της Ελλάδας
και των Ελλήνων της
Ουκρανίας

για την υλοποίησή των πρωτοβουλιών. Πιστεύουμε ότι πολύ μεγάλη σημασία στην αναγέννηση της εθνικής συνείδησης έχει η εκπαίδευση. Πάνω από 6.000 μαθητές σχολείων διδάσκονται σήμερα τη Νεοελληνική γλώσσα. Στο σημείο αυτό υπογραμμίζουμε τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζει το Κρατικό Πανεπιστήμιο Ανθρωπιστικών Σπουδών της Μαριούπολης (ΚΠΑΣΜ) στο έργο της προετοιμασίας του διδακτικού προσωπικού της Νεοελληνικής. Εδώ λειτουργεί η μοναδική σ'όλη την Ουκρανία Σχολή Ελληνικής Φιλολογίας, αποτελούμενη από δύο έδρες, η οποία απαριθμεί περισσότερους από 300 φοιτητές.

Η ιστορία του Πανεπιστημίου ξεκινά το 1991. Με πρωτοβουλία του εθνικού και πολιτιστικού Συλλόγου των Ελλήνων της Μαριούπολης και με την υποστήριξη του Δημαρχείου της πόλης και του Εθνικού Πανεπιστημίου του Ντονιέσκ, στη βιομηχανική Μαριούπολη ιδρύθηκε το Ινστιτούτο Ανθρωπιστικών Σπουδών, το οποίο αργότερα αναπτύχθηκε σε Πανεπιστήμιο. Ένας από τους σκοπούς αυτού του Εκπαιδευτικού Ιδρύματος που ιδρύθηκε στον τόπο της συμπαθέστερης ελληνικής παρου-

σίας, ήταν η αναγέννηση της γλώσσας και των παραδόσεων του ελληνικής καταγωγής πληθυσμού της Αζοφικής. Η διοίκηση του Πανεπιστημίου έχει καταβάλει πολλές προσπάθειες για την ανάπτυξη και την επακόλουθη ενίσχυση των επαφών συνεργασίας με την Ελληνική Δημοκρατία και την Κύπρο. Από την μία πλευρά αυτό το γεγονός συνέβαλε στην διεύρυνση της οικονομικής και εκπαιδευτικής βάσης και, από την άλλη μεταμόρφωσε το ΚΠΑΣΜ σε πολιτικό παράγοντα, στην αποκαλούμενη «γέφυρα φιλίας» μεταξύ της Ουκρανίας, της Ελλάδας και της Κύπρου. Έχοντας να αντιμετωπίσουμε πολλές οικονομικές δυσκολίες στο πλαίσιο της ανάπτυξης ενός νέου ανεξάρτητου κράτους στις αρχές της δεκαετίας του '90 του περασμένου αιώνα εφαρμόσαμε μια πολύ επιτυχημένη πρακτική η οποία έχει ήδη αναγνωστεί και δικαιοθεί. Πρόκειται για την άμεση προπαρασκευή διδακτικού προσωπικού στην περιοχή των ανθρωπιστικών επιστημών καθώς και για την εντατική κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα με στόχο τη διεύρυνση και την ενίσχυση των διεθνών μας σχέσεων. Αυτός ο συνδυασμός δεν αποτελεί μόνο ιδιαίτερο γνώρισμα του ΚΠΑΣΜ, αλλά ακόμη και αναμφίβολη εγγύηση εκείνης της δυναμικότητας που λειτουργεί ως διακριτικό στοιχείο του Ιδρύματός μας.

Οι Έλληνες της Αζοφικής διακρίνονται σήμερα για το ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον τους για το ιστορικό τους παρελθόν και για την επιθυμία αναβίωσης θρησκευτικών παραδόσεων, του ελληνικού θεάτρου, εφημερίδων κ.ά., ενώ μεγάλη προσφορά και απήχηση έχουν τα λαογραφικά καλλιτεχνικά συγκροτήματα ελληνικού τραγουδιού και χορού. Τα πιο γνωστά είναι τα «Σαρτανιότικα μαργαριτάρια» (χωριό Σαρτανά, Μαριούπολη), «Παναήρ» (Ντονιέσκ), «Ζορμπάς» (Κίεβο).

Ο δυναμισμός του φαινομένου της αναγέννησης του πολιτιστικού και κοινωνικού βίου των

Ελλήνων της Ουκρανίας είναι λοιπόν εμφανέστατος. Ταυτόχρονα πιστεύουμε πως η διαρκής και αποτελεσματική ανάπτυξη μιας τέτοιας πολιτιστικής άνθησης εντός της Ελληνικής Διασποράς εξαρτάται από την επίλυση των ακόλουθων ζητημάτων:

1. Είναι αναγκαία η αναζήτηση κανούργιων και η υποστήριξη των ήδη ισχυρότων βάσεων της οικονομικής επιδότησης. Καμιά εκδήλωση δεν μπορεί να διοργανωθεί χωρίς αντίστοιχη οικονομική υποστήριξη. Το ουκρανικό κράτος λόγω των οικονομικών δυσκολιών είναι πολύ φειδωλό στην προσφορά οικονομικής ενίσχυσης.

2. Θεωρούμε σκόπιμο να διευρυνθεί ο αριθμός των σχολείων όπου διδάσκεται η νεοελληνική γλώσσα ως υποχρεωτικό μάθημα του αναλυτικού προγράμματος. Προς το παρόν στα περισσότερα σχολεία η νεοελληνική διδάσκεται προαιρετικά, γεγονός το οποίο σίγουρα δεν εξασφαλίζει ικανοποιητικά αποτελέσματα. Παράλληλα, είναι προφανής η ανάγκη συστηματικής εκμάθησης της ιστορίας καθώς και του πολιτισμού των Ελλήνων της Αζοφικής βάσει ενός ενιαίου προγράμματος, επικυρωμένου από το Υπουργείο Παιδείας και Επιστήμης της Ουκρανίας. Αυτό θα συμβάλει στην αναβάθμιση του ρόλου της εθνικής εκπαίδευσης και θα συμβάλει στην καλλιέργεια της εθνικής υπερηφάνιας ανάμεσα στην νεολαία, η οποία οφείλει να αποκτήσει επίγνωση της διαδρομής του λαού μας στην ιστορία της Ουκρανίας.

3. Επίκαιρο είναι και το ζήτημα της διάσωσης των διαλέκτων των Ελλήνων της Αζοφικής. Η διάδοσή τους περιορίζεται στον ηλικιωμένο πληθυσμό των ελληνικών χωριών, επομένως σε λίγο μπορεί να εξαφανιστούν τελείως. Μαζί τους πρόκειται να χαθεί το μεγαλύτερο μέρος του εθνικού πολιτισμού, συμπεριλαμβανομένης και της λογοτεχνίας. Απαιτείται λοιπόν ένα ειδικό πρόγραμμα με αντικείμενο τη σύνταξη λεξικών, την μελέτη των διαλέκτων και την ενθάρρυνση της λογοτεχνικής δημιουργίας.

Η Πρόεδρος της Ομοσπονδίας των Ελληνικών Συλλόγων της Ουκρανίας Αλεξάνδρα Προτσένκο χαιρετά τους φιλοξενούμενους και συμμετέχοντες του φεστιβάλ «Μέγα Γιορτή» 2005

Εν κατακλείδι θα θέλαμε να συνοψίσουμε σύντομα την ιστορική πείρα των Ελλήνων κατά την μακρόχρονη διαμονή τους στα ουκρανικά εδάφη. Πρώτα απ' όλα υπογραμμίζουμε τον ειρηνικό χαρακτήρα της εισχώρησης των Ελλήνων σ' αυτά τα εδάφη, καθώς επίσης την εποικοδομητική τους αλληλεπίδραση και συνύπαρξη με τον ντόπιο πληθυσμό. Ιδιαίτερα πρέπει να τονίσουμε την αλληλεγγύη των Ελλήνων με τον ουκρανικό λαό, η οποία στην ουσία ως βάση της είχε την κοινή θρησκεία.

Θετικά συνετέλεσε επίσης η αλληλεπίδραση που στηρίζεται στην αμοιβαία αναγνώριση εθνικών αξιών και παραδόσεων και την ανταλλαγή πρακτικών εμπειριών και οικονομικής πείρας. Στα παράλια της Αζοφικής αλληλεπιδρούν επιτυχημένα οι παραδόσεις και η εμπειρία διαφόρων εθνοτήτων: Ουκρανών, Ρώσων, Ελλήνων.

Η εθνική αυτοσυνειδησία και η επιθυμία να διατηρήσουν και καλλιεργήσουν την αυθεντικότητα και τη μοναδικότητά τους είναι στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη δραστηριότητα των ελληνικών συλλόγων σε όλες τις ιστορικές περιόδους της ύπαρξής τους. Αυτό μαρτυρεί το

Ο κ. Σ. Φλογάντης,
Πρόεδρος του
Ευρωπαϊκού Κέντρου
Δημόσιου Δικαίου
στην Ομοσπονδία
των Ελληνικών
Συλλόγων της
Ουκρανίας

ανεξάντλητο δυναμικό της ελληνικής Διασποράς της Ουκρανίας, η οποία μακριά από τον πυρήνα της και όχι πάντα υπό ευνοϊκές συνθήκες μπόρεσε να δείξει την ικανότητά της να επιβιώνει και να συνεχίζει τη δημιουργική πορεία της. Ιδιαίτερα αυτό αφορά τους Έλληνες της Αζοφικής. Όμως και σε άλλες περιοχές όπου διασώθηκε πληθυσμός ελληνι-

κής καταγωγής (Οδησσός, Κίεβο, Νέζιν, Αβόβ, Χάρκοβο, Δνεπροπετρόβσκ), οι άνθρωποι διατηρούν τα έθιμα των προγόνων τους και βιώνουν την αναγέννηση της εθνικής τους συνείδησης και του πολιτισμού.

Τελειώνοντας, θα θέλαμε να τονίσουμε ότι μόνο αληθινά δημοκρατικά κράτη και ώριμες κοινωνίες θεωρούν την πολιτική ανάπτυξη των εθνικών ομάδων μέσο εγγύησης της αρμονικής συμβίωσης και της προόδου κάθε λαού, κάθε εθνικής μειονότητας. Ακριβώς τέτοια πολιτική εφαρμόζει σήμερα η Ουκρανία. Οι ευνοϊκές σχέσεις με τις υπόλοιπες εθνικές μειονότητες της σύγχρονης Ουκρανίας, καθώς επίσης οι επαφές φιλίας και συνεργασίας που έχει αναπτύξει η χώρα μας με την Ελλάδα και την Κύπρο, δεν αφήνουν καμία αμφιβολία για τη μελλοντική ανάπτυξη των Ελλήνων της Ουκρανίας.

Μετάφραση στα Νέα Ελληνικά: Ειρήνη Γ. Κοσένκο, καθηγήτρια Σχολής Ελληνικής Φιλολογίας, Αντιπρόεδρος Τομέα Ελληνικής Φιλολογίας του ΚΠΑΣΜ

1. Араджиони М.А. Греки Крыма и Приазовья: история изучения и историография этнической истории и культуры (80-е г. г. XVIII в. - 90-е гг. XX в.). - Симферополь: Амена, 1999. - 132 с.
2. Балабанов К.В. Роль МГИ в развитии эллинизма в Приазовье: проблемы и перспективы // Украина - Греция: історія та сучасність": Тез. доп. міжнар. наук.- практ. конф., Київ, 22 - 24 лютого 1995 р.- К., 1995. - С. 32-36.
3. Балабанов К.В. Украина - Греция: с любовью в сердце. Выступления, статьи, интервью, размышления. - Донецк: Национальный Союз писателей Украины, журнал «Донбасс», 2004.- 504 с.
4. Брайчевський М.Ю. Утвердження християнства на Русі. - К., 1988. -285 с.
5. Гаркавець О. Уруми Надазов'я. - Алма-Ата: Український культурний центр, 1999. - 624 с.
6. Гедьо А. В. Джерела з історії Північного Приазов'я (кінець XVIII-початок XX ст.). - К.: Інститут історії України НАН України, 2001. - 245 с.
7. Гедьо А.В. Грецькі громади України (середина XVII-XIX ст.): актові матеріали. - Київ., Інститут історії України НАН України, 2004. - 230с. (здана до друку)
1. Греки на українських теренах. Нариси з етнічної історії,

документи, матеріали, карти / М.Дмитрієнко, В.Литвин, В.Томазов, Л.Яковлева, О.Ясь. - К.: Либідь, 2000.- 488 с.

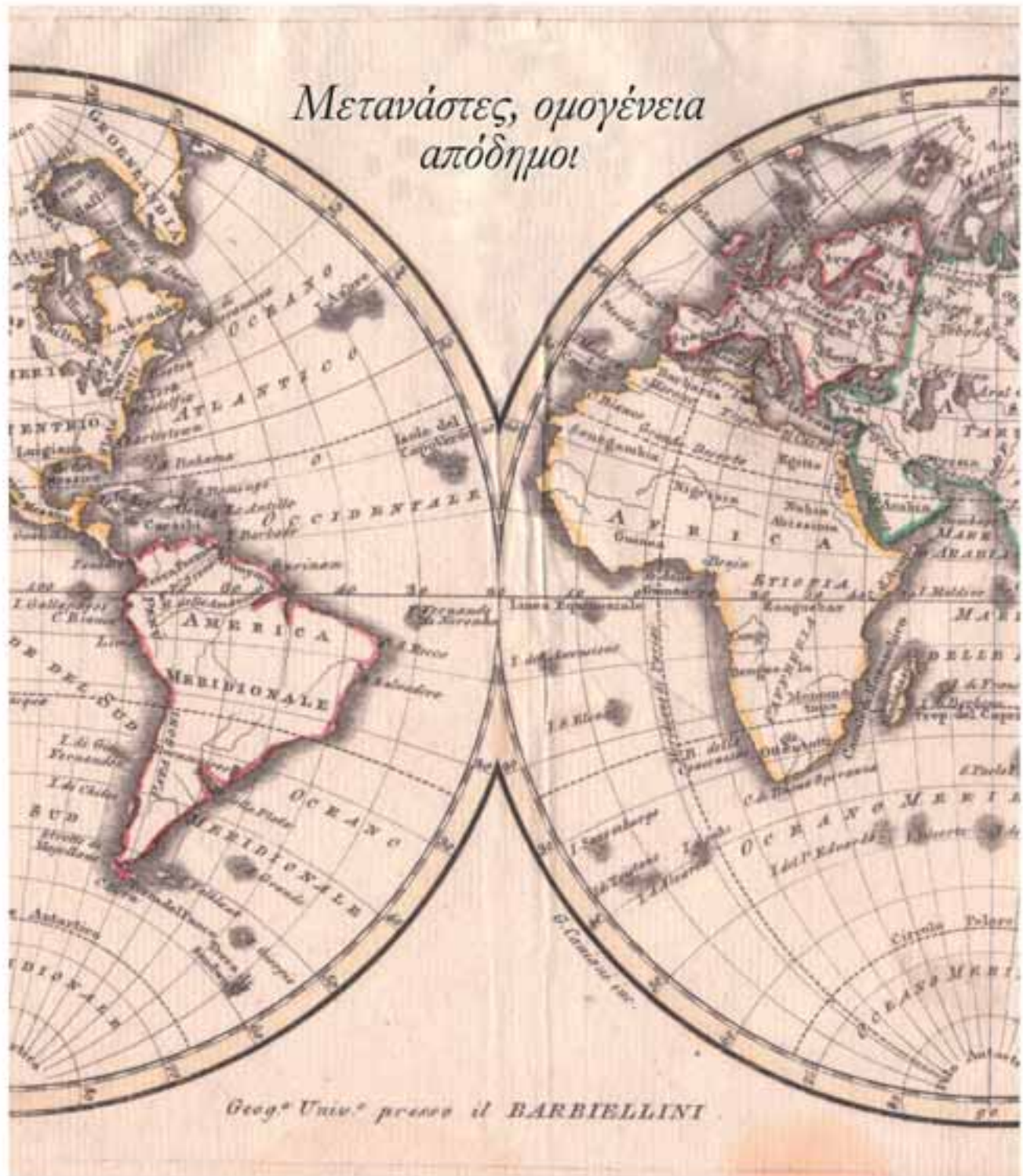
8. Калмакан И.К. Одесская греческая община: прошлое и настоящее (1795-1996гг). - Одесса - Афины: Аполлон, 1996. - 160 с.
9. Крип'якевич І.П. Історія України. - Львів, 1990. - 780 с.
10. Национальный состав населения СССР. По данным Всесоюзной переписи населения 1989 г. / ГК СССР по статистике. - М.: Финансы и статистика, 1991. - 159 с.
11. Слюсаренко Оксана, Терентьева Наталья. Торгово-економічні зв'язки народів України и Греції: історичні традиції та сьогодення. Київ: видавничий дом "Київо-Могилянська Академія". - 500 с.
12. Терентьева О. Грецькі купці Зосими: просвітницька та благодійна діяльність. - Київ: Інститут історії України НАН України, 2003. - 186 с.
13. Терентьева Н.А. Греки в Украине: экономическая и культурно-просветительская деятельность (XVII - XXвв.). - К.: Аквилон -пресс, 1999. - 352 с.
14. Чернухін Є.К. Грецьке Ніжинське братство: історіографія та джерела. - Київ, 1998. - 98 С.
15. Чернышева Т. Н. Новогреческий говор сел Приморское (Урзуфа) и Ялты Первомайского района Сталинской области: (история и морфология глагола). - К.: Изд-во КГУ, 1958. - 52 с.
16. Якубова Л. Маріупольські грекі (етнічна історія): 1778 р.- початок 30-х років XX ст. - К.: Інститут історії України НАН України, 1999.- 331 с.

ΕΝΔΕΙΚΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΥΒΗΤΗΡΙΟ

ΤΕΤΟΣ 13, ΒΟΛΟΣ 2016

ΕΝΔΕΙΚΤΗΣ

Ενημερωτικό Δελτίο του Πανεπιστημίου Κύπρου
Τεύχος 15 Ιούλιος 2006

Ο Ενδεικτής είναι περιοδική έκδοση του Πανεπιστημίου Κύπρου
και διευθύνεται από συντακτική επιτροπή.

Περιεχόμενα:

ΤΟ ΘΕΜΑ: Μετανάστες, ομογένεια, απόδημοι

ΡΟΥΛΑΣ ΤΣΟΚΑΛΙΔΟΥ: Δασπορά: ζητήματα ταυτότητας και γλώσσας	2
ΝΙΚΟΛΑ ΜΑΝΙΤΑΚΗ: Το πρώτο οργανωμένο μεταναστευτικό ρεύμα της νεοελληνικής ιστορίας	8
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Β. ΜΠΑΛΑΜΠΑΝΩΦ: Έλληνες της Ουκρανίας: επιτομή της ιστορικής ανάπτυξης και σύγχρονες προοπτικές	13
ΧΑΪΔΩΣ ΧΡΙΣΤΟΥ: Η γλώσσα των Ελλήνων της Αζοφικής	27
ΜΙΜΗ Α. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ: Η Εξορία - Τομή στην Ελληνική λογοτεχνία	40
ΜΑΡΙΑΕΝΑΣ ΚΑΡΥΟΛΑΙΜΟΥ: Πολιτική για τις μειονοτικές γλώσσες: Γενικό Πλαίσιο	45
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΠΑΛΑΜΠΑΝΩΦ: Το Πανεπιστήμιο Ανθρωπιστικών Σπουδών Μαριούπολης ως στήριγμα της ανάπτυξης του Ελληνισμού στην Ουκρανία	52
ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΠΡΟΤΣΕΝΚΟ-ΠΙΤΣΑΤΖΗ: Η Ομοσπονδία Ελληνικών Συλλόγων της Ουκρανίας - γέφυρα φιλίας μεταξύ των Ελλήνων της Ουκρανίας και της Κύπρου	61

ΒΙΒΛΙΟ

ΒΙΑ ΛΕΙΒΑΔΑ: Συμμετοχικό Μάνατζμεντ	65
ΝΙΚΟΣ Ι. ΒΑΚΗΣ: Η ίδρυση του Πανεπιστημίου Κύπρου	67
ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΕΝΙΟΣ, W.T. ZIEMBA: Handbook of Asset and Liability Management	67

ΕΡΕΥΝΑ

ΠΕΤΡΟΥ ΛΟΥΚΑ: Βασικές Γνώσεις για Επαγγελματική Παραγωγή Βίντεο	68
---	----

Πρόεδρος Συντακτικής Επιτροπής: Σταύρος Α. Ζένιος, Πρύτανης, **Συντακτική Επιτροπή:** Κωνσταντία Αλεξάνδρου, Ζέλια Γρηγορίου, Έλενα Ζωμενή Ασοιάτη, Μαριάννα Κατσογιάννου, Σπύρος Μαρτζούκος, Κώστας Πήρης, Αντώνης Τσακμάκης, **Υπεύθυνος Ύλης:** Αντώνης Τσακμάκης, **Επιμέλεια Έκδοσης:** Έλενα Ζωμενή Ασοιάτη, **Σχεδιασμός/Σελιδοποίηση:** FBRH Consultants Ltd - Σάμιον Πισιλλίδης, **Εκτύπωση:** RPM Λιθογράфика Αιδ,

Πανεπιστήμιο Κύπρου, Καλλιπόλεως 75, Λευκωσία, Τ.Θ. 20537, 1678 Λευκωσία,
Τηλ: 22892000, Τελεφαξ: 22892100, <http://www.ucy.ac.cy>

ΓΙΑ ΝΑ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΤΑΙ Ο ΕΝΔΕΙΚΤΗΣ ΣΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΑΣ, ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΗΣΕΤΕ:

Τ.Θ. 20537, 1678 ΛΕΥΚΩΣΙΑ, ΤΗΛ: 22894346, ΤΕΛΕΦΑΞ: 22894477, E-MAIL: endeiktis@ucy.ac.cy